

„Haber löpib mul läest, sellepärast ei wõi täna pikemalt kirjutada; südames elab küll veel mitu mõtet, aga jäägu nemad parem rääkimata, sest üks wana sõna ütleb: rääkimine on hea, waitolemine parem. — Raha ei ole mul sedapuhku tarwis, sest kodunt kaasa wõetud kopikad on enamist kõik alles. Hoidke, mis teie kätte jäisin, kunni mul raha peaks puuduma. Ütelge palju tubat terwisid kõigile, kes mind ei ole unustanud. Jumalaga!

Serpuhovi kreisis, Koostau kubermangus.

Teie truu ja tänulik sõber

Hans Wirtl.“

Kaks nädalat pärast jaanipäewa tuli Peeter Mõistand Illewainu pererahwast tüki aja pärast jälle waatama, tõi ühtlase surra sõnumid, sest nende wana küla koolmeister Rein Kol, kes juba mitu aastat rindu põdes ja tänawu kewadest seie saadik enam süngist wälja ei peasnud, oli eile hommiku siit ilma äratututud. Pika raske päewa töö ja kibur terwise peale wõis igamees temale puhkamist soovida, seda enam kui tema wiimisel aastadel wanuse ja waese terwise pärast ammetit enam ei jõudnud ülespidada. Meie peremeeste jut wenis pikemalt kooliasjade peale ja sünnitas küsimist, kust uut koolmeistrit sügiseks pidi leitama. Mõistand ütles: „Koolmeistri leitmine teeb mulle palju wähem muret, kui tema kõlbus, sest et meie päiwil mehi küllalte igal pool on, kes ammetisse kipuvad, kui kuiskil lehesid jäänud kohast kuulwad, olgu koht kuda tahes, sellest ei peeta lugu, kui aeg mehele ameti nime saab. Kus ülemat seadust mõdda kooli wähem pool aastat peetakse ja teise pikema poole aasta sees lastele unustuse aega antakse, seal ei wõi kõige osawam koolmeister suurt waimuharimise tööd laste kallal teha, waid peab sellega lepima, kui neid kõige pimedamast tuimusest nii laugele wiib, et laps natuke selitama hakkab, waest wiisi lugema ja lateksimuse õpetuse pähä saab, et ta wasska wiisi õpetaja ette ei astuks. Kui kooli

aeg nõnda lähidelt wältab, ei tohita koolmeistrile rohkem palka anda, kui pisuke töö wäärt on, sest üks temal ole aega küllalt kui oifani leiwa palukest põllult muretseda ja talwel koolitamise kõrwas midagi näpude tööd ettemõtta, misega endale peatoitu ja ihufattet muretses. Nõnda mõtlewad palju inimesed, ega tule neil meele, kuda ühel osawol koolmeistril, kes ammetis truu tahab olla, täieline mehe töö laste õpetamisega on. Tahab ta koolitamise kõrwas midagi muud toimetamist edasi ajada, siis läheb üks osa tähele panemist laste kohta nurja, sest et koolmeister aga poole waimuga laste juures on.“ Põllupap arwas, selle wasta ei olla wõimalik midagi teha, sest asja ei wõida enam teiste läända kuda korra oli jalule seatud. „Ei, wennise!“ — kostis Mõistand — „minu arwates näitab lugu siin hoopis teisiti. Esimene koolide seadmise aeg meie maal sündis priiuse kuulutamisel, kus rohkem kospimedust ja tuimust igal pool leiti kui praegu, ja kui mõnel mõislikumal himu oleks olnud last paremalt lasta juhutada, siis keelas teda kehwas, et seda ei wõinud teha. Seaduse andjad pidid kooli alustama, et selle läbi rahwale raskuse koormat ei tuleks, mis nende nõdrad õlad ei jaksaks kanda, sest et muidu wastatõrkumist mitmes paigas wõiks sündida. Eigi poole saea aasta pärast on, tänu Jumalale! meie Eesti-rahwa kärke hea tüki maad walguse poole edasi läinud ja saab sedamööda kuda jõud kaswab ila laugemale jõudma, sest et midagi keeldust ei ole üht asja paremine teha, kuda lästus oli. Seadus sunnib meid maan- ja kiriku teed parandama, mis igal pool aast aastalt paremaks lähawad; kui nüüd külade pealt pära ei ole, et neid peame parandama, siis ei ole nende parandamine kaa kusagil ära keelatud. Just niisama sugune järg on kaa koolidega. Kui meil jõud ja aeg kannab, lastele osawamat koolmeistrit palkada, kooli aega paar kuud pikendada ja lastele täielikuma õpetust anda, siis ei tule meid kedagi seal juures keelama, sest et meie seda teiste kulu peale ei tee, waid kõik omaist taskust maksame. Minu arwates ei oleks juwel enam kui